

JANUSZ A. RYMSZA

TUROŃ I UPIORY

EDINBURGH 1943

WYDAWANA PRZEZ
GRUPY POETYCKIEJ "NOWA LIRYKA"
ZWIAZKU ZAW. LITERATÓW POLSKICH
WARSZAWA-KRAKÓW

T. b R 1567

DYREKCJA POLSKIEGO
GIMNAZJUM I LICEUM

~~43751~~

A

TUROŃ I UPIORY

8/8

WYDANE UPRZEDNIO ZBIORY POEZYJ
I UTWORY DRAMATYCZNE

JANUSZA ANDRZEJA RYMSZY

ZBUDZONE ORŁY

liryki
cz. I : 1930, cz. II : 1932

PURPUROWA SONATA

liryki
1935

JASEWCE I WIDMA

widowisko—misterium ludowe w 3 aktach
1936 (II wyd. 1937)

SZEPTY W RZECE

cz. I i cz. II trylogii poematów lirycznych
1938

PTAKI NAD TARNINĄ

cz. III trylogii poem. lirycznych
1939

GASNĄCE LEGENDY

dramat—misterium
1939

ŚWITY NAD DROGĄ TRUDNĄ

liryki
1941

AE
40810
JANUSZ A. RYMSZA

TUROŃ I UPIORY

WIDOWISKO-MISTERIUM JASEŁKOWE W 3 AKTACH
ZE ŚPIEWAMI, TAŃCAMI-BALETEM WIDM
I MUZYKĄ

Z INTERMEDIUM

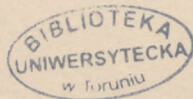
T. B. 115 b-7
31488
DYREKCJA POLSKIEGO
GIMNAZJUM I LICEUM

~~33751~~

EDINBURGH 1943
POLSKI TEATR WYOBRAŹNI
BIBLIOTEKA GRUPY POETYCKIEJ "NOWA LIRYKA"
PRZY ZWIĄZKU ZAW. LITERATÓW POLSKICH
WARSZAWA-KRAKÓW

★ MISTERIUM "TUROŃ I UPIORY" POWSTAŁO NA WYGNANIU; UKAZUJE
SIĘ JAKO PIERWODRUK—W PRZENIESIONEJ Z KRAJU—BIBLIOTECE
GRUPY POETYCKIEJ "NOWA LIRYKA" PRZY ZWIĄZKU
ZAWODOWYM LITERATÓW POLSKICH WARSZAWA-
KRAKÓW ★ ZŁOŻONO, ZŁAMANO I ODTŁOCZONO
W LISTOPADZIE 1942 r., ANTEDAT. 1943—W
OFICYNIE DRUKARSKIEJ OLIWERA
I BOYDA W EDINBURGHU,
W WIELKIEJ
BRYTANII ★

1031455

AE

Printed in Great Britain for the "Nowa Liryka" (Polish Super-realism,
New Tendency in Poetry) School of the Association of Polish Professional Writers
Warsaw—Cracow—Edinburgh
By Oliver and Boyd Ltd., Printers, Publishers and Bookbinders,
14 High Street, Edinburgh

D.55/10

ROZKŁAD

AKT I: NOC WIGILIJNA

- scena 1 : *Po kolendzie* *
„ 2 : *Obłęd władzy*
„ 3 : *Skargi pokutne*
„ 4 : *Kruki i łabędzie*

AKT II: WILKOŁAKI

- scena 1 : *Spowiedź karła*
„ 2 : *Przestroga kurhanów*
„ 3 : *Upiory*
„ 4 : *Pochód łajkoników*

INTERMEDIUM: BURZA I GŁÓD

AKT III: WYZNANIA

- obraz pierwszy : *Wygnała Muza*
„ drugi : *Zła baśń*
„ trzeci : *W piekle*
„ czwarty : *Turoń ze złota*

* Kolenda (forma oboczna : kolęda) z Łańc. Kalendae (n.p.
Kalendis Januariis).

DRAMATIS PERSONAE

SOBOWTÓR MINISTRA.

MECENAS, dyrektor szkoły.

SATANAS, istota w masce, nauczyciel ruchów kabalistyczno-gimnastycznych.

WOJTEK LONGINUS, instalator podsłuchowy, z maską koziołka-matolka w ręce.

PRZYBŁĘDA NIE-BOŻY, urzędnik.

EMIGRANT.

KOLENDNICY—UCZNIOWIE ŚWIATA.

(: *Kolendnik Mariusz Nowakowski*, z gęślikami i turoniem.

Kolendnik Julian Króćica, z gwiazdą.

Kolendnik -Dziecko, z małą roziskrzoną choinką.

Kolendnik Dżugaj, z piszczałką.

Kolendnik Stań, z kobzą.

Kolendnik Iżyk, z szopką.)

Osoby wywołane :

TUROŃ ZE ZŁOTA.

CYPRIAN NORWID, patron szkoły wygnańców (duch opiekuńczy ludzi dobrej woli).

CZARNY DEMIURG.

CHIROMANTA.

KATABAS.

PROTAGO (Protekcja)—dziewczyna piekielna, upostaciowane pojęcie Niesprawiedliwości.

Bracia leśni, Chór wieści dobrych, Chór wieści złych (wily),

Chór dekowników—lajkoników, Chór mar, Chór żab,

Chór zegarów, Chór wojewodów, Goście pogrzebowi.

Przekupnie, Koszykarze-dostojnicy, Pątnicy, Emigranci,

Chóry za sceną.

Rzecz dzieje się w noc wigilijną ; na wyspie, należącej do Kontynentu Europejskiego.

DAL DŁONIĄ DNIEJĄCĄ ZDZWANIA

ECHA W DOM ?

TO BÓR KARCZUJE NOCE I SNÓW GWOŹDZI

KLECHDĄ

NIE LIŚCIĄ SIĘ LIPY W LUTNI WONIĄ LILIOWĄ

SMUGĄ OSTRĄ KRZYK ZKLINA STARY GRZECH

NANOWO

J&R 15 87
31488

PROLOG

ból zwycięstw w krew odmieniał się klęsk
wzdłuż wzgórz zgorzeli—przerażenia—leż
puszyły się w polu barwne limuzyny
a w nich szastające się truchlane syny
—co wczas wyszli z domu i nie widzieli zbliska
dzielności krzepkiej—woranych twarzy i—serc na kopytach
a boleść była zimna—że trudno oddychać
a w rodzinnych powiatach umarły ogniska

a najlepsi pod przyłbicą kościsto bieleją
a truchła tuczone na otrębach obcych
o gębach rozgadanych za granicznym kopcem
w paradzie chodzą chochołów aleją

gorycz dojrzała jabłkami krwi
w ścięgnach zaciętych ciężar glazów
mazur o rosie—mazur—mazur
domostwo dalekie na drogach dni
dżdżem gra wierzb włóknom wiatru włosień
a nam— : wędrowniej i coraz goręcej
—kropłom srebra we świata wnętrze

w każdej twarzy żalność cicha—przyplaszczona grozą
belkotliwy szmer deszczu rynnami opada
oto teatr—którego tajemnic strzeże szpada
w noc bezsenną przechylona na pasie z powroza

od zgromadzonych w ten wieczór—żadają postuchu
pomnijcie—że to żywi ludzie a nie kukły
w których się do tego czasu serca tłukły
a teraz jak bez życia!—chodź z nami ; postuchaj

Akt I : NOC WIGILIJNA

CHÓR ZA SCENĄ na tle muzyki

(Przed podniesieniem kurtyny słychać wstępną muzykę
tragiczną ; muzyka tragiczna trwa przez cały czas
słów CHÓRU za sceną, aż do muzyki kolendowej.)

Zasłona wśród dźwięków podnosi się i światel
zwolna nad sceną zastyga w przydechu
umarłe opactwo w dzwonów pogrzebowych echach
w szkołę zamienione dla uczniów ze świata
opodal podpiłowano drzewa—dymią niewidne widowni
ruiny
refleks na zbłękitnionych ścianach fioleto-siny
w objęciu czarnym nocy—refektarz—izba jadła - - -
w całunie wrzeczono marzeń wzbierze buntem głuchym
wyziera z kąta—złoconej intrygi maska zbladła
umiera serce—w ciszy nieznane zapłakało dziecię
mrówki w krwi pełzną—poglądają na cię oczy strasznie
smutne
krople duże ? to nie pociekły łzy z czerwonej lutni—
to deszcz w szyby rozdzwonione uderza po świecie
za szybami przez sen szemrze czarny ogród
ah ! nie szemrze—jęczy bólu smugą w pogrzeb
serce—w kawałach kul zmarzniętych—dłońmi ogrzej
biedne—biedne—biedne—od szponów ostrych odgródź—
wieczór w tym teatrze kamieniem przygnębia mogiły
opadłe usta rozkrwawia dokonana krzywda
pamiętaj : że—zamienione w kukły—zwołane tu widma
i dawniej dla świata ludźmi umarłymi były
zmierzch się czyni szary ze szkła startego na proch
na scenie bez gwiazd stół lnianym płótnem się wyrzyna
rozwidnienie rozsnuwają—opłatki w tarninach
śniegiem kraju dalekiego—zwiedzonego za próg

przytały się cierpienia—w oczach portretu na ścianie
patrona szkoły i wizji—Cypriana Norwida
nad Norwidem ptak biały—głowa w makowe gźła owita
pobok rzeźby : “ Westerplatte ; tu leżą Spartanie ”

ciętymi różami ręce chude izbę umiały
sypie się szept rzesisty nauczycieli i uczniów z za stołu —
patrzających na się ogniem zielonym pospołu
zbierają w garść przymglony brzask—wchodzące chyłkiem
wiły

pierwsze miejsce—puste—ku niemu zdąża—chrzęści—
śwista
krok za krokiem za WIŁAMI—oczy w słup—jabłka
gradu—
z mglistych mroków wyloniony SOBOWTÓR ministra—
wiatr spod gruzów przywiał znagła ciał ginących zaduch

(—te chwile smutkiem obtula muzyka
która w kolendowy śpiew uczniów przenika :

“ —W żłobie leży— ”)

(muzyka kolendowa na melodię “ W żłobie leży— ” ;
słysząc ją przez cały czas aż do wejścia kolendników
na scenę).

SCENA 1 : PO KOLENDZIE

(wchodzą : KOLENDNICY—uczniowie świata ;

WCHODZĄ—ALE PRZED WEJŚCIEM :

pieśń żywicznie dzwoni przez sen
o jedną chwilę marzeń wcześniej
zanim pszeniczne młode zboże
żarem ciał młodości wizję stworzy
wejściem w drzwi krwiste—jak na szaniec
plon miodny—koralowe granie :

to kolendnicy—biali—boso
pęk łodyg przez węgrydły niosą
pożar kar w skrzydłach do theatrum :

I. KOLENDNIK MARIUSZ NOWAKOWSKI

w gęślach samotność zaklął wiatru—
i—turonia trudów i narodu
wiedzie—jak dawność —w złotym łyku

II. KOLENDNIK JULIAN KRÓCICA

nad chaos—pustkę—noc kazamat
i—osmolony czar zamłodu—
uszedł i dźwiga gwiazdę—dramat :
wolność—rzecz niezbyt pospolitą

III. KOLENDNIK—DZIECKO

sierota po matce—ojczyźnie
i ojcu żołnierzu nieznanym strzelcu
na choince niesie
noc koralikową z łez

IV. KOLENDNIK DŻUGAJ

budzi tych co głusi
na niedolę bezdomności
tym—których nurt głębin złota skusił
gra na piszczałce z ludzkiej kości

V. KOLENDNIK STAŃ

noce skorokare miękną :
—krwi własnej gotów rozdać garść
—gdy na ugorze cierpnie brać
—gdy wieczorniej światu piękno
wdał przestrozę w gusła
gusła w kobzę—co chytry się w powrósłach
wiatr przykucnął—słońce zaszło
jak na szylingu patrii hasło

KOLENDNIK IŻYK

niesie szopkę—w której kres
igrcom niniejszej godziny
—krew w kropielnicy—zwiędły bez
—głucho dalekie huczą młyny

noc daremna zwęgła świsty kołowrotów

WESZLI—MÓWIĄ—

—by każdy w czas był gotów);

KOLENDNICY (muzyka zupełnie cichnie)

*z drzewca zrywa się biały ptak
mała lampka pod okapem
w kielichu kilka kropel wina
rzeczywistość w pajęczynach
oddech ziemi—drzewne szczapy*

z drogi w drogę—z traktu w trakt

*dni rozpylone w zimową miazgę
uschnięty las—gromada grabarzy
co pod przyłbicą—pióropusz nad kaskiem
blask pada w wykrzywione twarze*

MARIUSZ—kolendnik z turoniem i gęślikami
(muzyka na melodię kolendy : “ w żłobie leży ”)

*robak wierci w serca ścianie
męka rośnie po sąsiedzku
grochowińom za przypieckiem
kłaniaj się Turoni—kłaniaj*
(Turoń kłania się zgromadzonym)

KOLENDNICY WSZYSCY (bez muzyki)

*oświećcie nas—są tu ludzie ?
powiedzcie—ż nam—bracia są tu ?*

(rozglądają się wokół)

JULIAN—kolendnik z gwiazdą (bez muzyki)

*może skryli się po kątach ?
gwiazd szukają w głębi studzien ?*

MARIUSZ—(muzyka kolendowa na melodię : “ w żłobie
leży ”)

*na niedźwiedziu welna bura
owce beczą—pieje kura
we winie pływają węże
kto zwycięży—kto dosięże ?*

KOLENDNICY WSZYSCY (muzyka kolendowa)

*przyszliśmy przez duże morze
abyście nas opatrzyli
co kto znajdzie—co w komorze
czas ucieka—szkoda chwili*

KOLENDNIK-DZIECKO—z małą, roziskrzoną choinką
(muzyka tragiczna)

*nikto nie wie—co się na choince skrzy :
to jest to—co w oczach piecze—gdy żal zdusi
gdy zagnała zapłacz nad grobem Mamusi
pośród usypisk opuszczony krzyż*

DŻUGAJ—kolendnik z piszczałką (muzyka : solo fletowe
na tle akompaniamentu instrumentów smyczkowych).

*kto nam głowy lodem zrosił
gdy tęsknota nas tu zgnęła*

*zagrajże piszczałko
żałośnie a wartko
o pęczniących torbeczkach wzdłuż ciała
a nie żdzierzysz—bo wnet pora—kiedy pieski
spuszczą na nas litościwi—i zgotują czarne deski*

KOLENDNICY WSZYSCY (muzyka tragiczna gubi się; pozostają wolno zmieniane akordy harmoniowe piano, przechodzące w ciągnięte wolno “tre molo”)

*zwlekliśmy się do wsi bosi
gdzie bogacze zawsze w święcie
a biedota płacze w rdzy
hej—idziemy po kolendzie*

STAŃ—KOLENDNIK Z KOBZĄ (muzyka: kwintet smyczkowy; treść słów ilustrowana progresywnymi akcentami w “tre molo”)

*kobza beczy—ogier rzy
kożuch w kudły ma wilczyca
a człowiek z papieru uszy
łzy kamienne kamień kruszy
klątwę rzuca czarna świeca*

MARIUSZ (muzyka: nastrój tragiczny wzmacnia się)

*ruda ziemia—suchy świerk—kiść paproci
kto wysypał prochy z urn
skoro sady wroniej kłęb zasnuł dwór
jałowca krzak z jagód ogotcił*

IŻYK—kolendnik z szopką (muzyka w dalszym ciągu)

*zaciśnięte w rękach bity
w szkółce leśnej teatr jest i sznurek
na koniach parowych gromada mknie figurek
z mów na wyrost—szczudel pozostanie patyk*

KOLENDNICY WSZYSCY (muzyka: akordy spokojne ciągnięte w wolnym tempie, przechodzące w tre molo: “sul ponticello”)

*Iniana nic się przedzie z białej opowieści
woda z trepów pryska—bo deszcz mży na dworze
korzec żyta nie dla nas schowali w komorze
jarzębinowych koralu narwalim na czoła we wsi
kiedy na nią opadał obrzękłych łzami chmur tuman
przygasła światłość załopotala ptakami: sen umarł?
umarł—
że jeno chyłkiem do chatup—ratuj się kto może — — —*

DŻUGAJ—kolendnik z piszczałką (solo fletowe gubi się znagła)

*cóż piszczało? dech ci ścichł
że ze słomy dali wiechcie?
(kolendnicy rozglądają się wokół, spostrzegają utkwione
w siebie oczodoły SOBOWTÓRA)*

MARIUSZ (muzyka kolendowa “forte” na melodię: “w żłobie leży”)

*lećmy z wiatrem—biegiem—pędem
podziękujmy za kolendę*

KOLENDNICY WSZYSCY (bez muzyki)

*w zeszlłym borze rozkołysał wiatr marzenia niemych
za kolendę—co nie w garści—za posepną—dziękujemy
(kolendnicy wychodzą)*

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka dożynkowa stylizowana na motywach ludowych: “plon niesiemy . . .”)

*żeby plonowało żytko—w żrących kłosów chrzęst wieczorny
z większym dla dworu pożytkiem—niech go nie zrobaczy
kornik
jako-tako dość—złym wichrom na złość*

*żeby: ten się nie rozbdyczył—co w stodołę wpadł bez
smyczy
w mur nie sypał ziarn—ócz nie mamił w czar*

*ze źdźbła mendli sto się marzy—u nadwodnych gospodarzy
wrze trutniami ul—że aż w gardle ból
piersi spiera kurz—cień czerwonych róż*

*z łaską pana-dziedzicową—z męki spopielonej owoc:
plon niesiemy plon—jegomości w dom*

SCENA 2: OBŁĘD WŁADZY

(Chór na tle muzyki tragicznej; scena rzekła:

CHÓR ZA SCENĄ

*śpiewanka cichnie—chwila bardzo uroczysta
spod powały kolorowy zwiesza się świat w szarość
rośnie wrzawa muzyki—zgłuszona zagnała przez rozbity
kryształ
majestat śmierci z umilkłych wyłania się gwarów*

*chude cienie pełzają po ścianach bielonych—jak twarze
zapachem tataraku powiało i torfów bagnem—w daleki
szum wiązków
w noc wigilijną—głosy w gardle i serca uwiązły—
zwierzęta mówią—współczuciem w ślepiach parzą*

*jastrzębie światło rozkręża gąszcz nie-żytni
za stołem jodłowym cień waży się wielbłądzi
zewłokę bierze na się—w niej za życia błądził
na źdźbło nie skłoni czaszki—w paradzie trupiej kwitnie*

*kapota od święta—o barwie sierści żółtej
oczy niewidoczne—głęboko w oczodołach
—maskę szaro-ziemistą na schadzke przeszłość woła—
spod warg wąskich błyszczą zęby ze złota ukute*

*rozprysnięte obrazy w wystygłym dawno mózgu
rumaki parowe w przestrzeni zaśnieżonej giną
łańcuch latarni złowrogo z twarzy patrzy sinej
we wnętrzu grobowca jęk—sieczonych różgą*

*krzyk pożaru szklane czerwieni rolety
budynki pracy zapadają się z łoskotem w wojnie
zza stołu SOBOWTÓR podnosi się dostojnie
w hipnozie mówi koronowanej etykiety :)*

*SOBOWTÓR (muzyka tragiczna przechodzi w muzykę
rytmiczną, kończącą się werblem; werbel cichnie
znagła, gdy zaczyna mówić Sobowtór ministra :)*

*cisza była dotąd—wokół mojej bramy
i senność czarnych ścian
dyktatorski śród was pan
dźwiękiem dzwonów płoszę czar kurhanów*

*po drodze złotej idę coraz prościej
zapach pychy opasuje kości
nie zazna przy mnie nikt radości*

*gniazdo buduję zdala od zamieci
drząc przy ołtarzu—na blasze z miedzi
nie barwna jest dla mnie marzeń nieć
z kwiatów białych chcę czarny wieniec wić*

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka baletowo-symboliczna)

(scena rzekła:

*ledwie przebrzmiały butne słowa
z rumowisk ogniste wypierchnęły gady;
w bolesnym jęku głowni drżą
liżą żelaza dymiącą łągą—
i płoty chróścianej kolumnady*

w pustkę—węzami sterczy każda głowa

okruchy serc—wzajemnie—wyrrywają z piersi
dawny żal—nowy żal—piekło warzeń słyhać wkoło
— huczy młyn—ludzki młyn—mielą krwi płatki
młyńskie koła—
że jeno pokrzyki—tych—co tu najpierwsi

piszczy ptactwo—piszczy gad—głos jak świst bata
mizerna gromada człowieczą ma postać
psie zęby chcą żeru—łapy chłostać
każda z WIEŚCI nowego wita brata

wilczo ślepia roziskrzzone—przysłaniają mgły
duże koła—małe koła—zataczają w szeptach złym :)

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (bez muzyki)

(przenikliwym, wyraźnym szeptem, wokół Sobowtóra)

*nie barwna jest dlań marzeń nieć
z kwiatów białych chce czarny wieniec wić*

SOBOWTÓR (bez muzyki)

*niech traci nadzieję
kto dla mnie nie pieje
że w pióra obrastam—widzę—więc wierze*

CHÓR WIEŚCI DOBRYCH—za sceną (głosem żalnym)

on chory—zmówny za niego pacierze

SCENA 3: SKARGI POKUTNE

(muzyka tragiczna)

(scena rzekła :

zmierech mgłą opada popielnych gołębi
daleko radość—gdzie wiosna nie rośnie—się zwlokła
od kraju—co w ukropie mroków iskrzy gwoźdźmi otchłań
i na cud biały czeka wyszarpany z głębin

zasnuła się scena kwiatami z papieru
słowa dygocą—ptaki zblakane wśród burzy
wszyscy gasną—jeno w ostrym świetle

Sobowtór się wynurzył
zjuszonym okiem—PĄTNIKÓW—co wchodzą—pożera

płyną nasiąkłe mrokiem pieśni coraz bliżej
ciżby Pątników w szatach białych
huragany—w rękach—chorągwie rozwiały
i ciszone płomienie świec i krzyże

śpiew tych zjaw—krzyk zawarł tonących wśród męki
walkę na śmierć w głuchym jęku :)

CHÓR PĄTNIKÓW (żywe słowo na tle muzyki ;
muzyka tragiczna : akordy ciągnięte i zmieniane
wolno.)

*z Bożych pól—polskich pól—ze świata
z ojesieniałych wsi i nocy
śród obcych wypatrują brata
w pojękującym wicherze oczy*

*z miasta do miasta
garść słomy pod murem—
ta droga pod górę—
nad drogą gwiazda do połowy masztu*

*długo dygota cztapanie sandałów
szeleszczą spadłe z wozów okruszyny
we mgle i szklawie deszczu sinym
melodia smutku wokół świat rozgrała*

PIERWSZY Z CHÓRU (bez muzyki)

*z łanów gaszonych przez granat
z wieczoru—co długo kołuje z wieży szeptów nad krwią
zwołuje braci—póki czas—by sztandar zatknąć
: niech NIEZNANY nie sieje kłokolu na ranach*

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka rytmiczna)

(scena rzekła :

dzwony targają ciszę—szczękają okna taśmą polepione
zeszłą

struny—z trzewi rozprutych bombą zwierząt—warczą
ręce Pątników—młodzieńcze—dziecinne i starcze—

na wietrze jęczą trzciny na wyspie królestwa

dłonie kostury wznoszą—kostury biorą znagła miecza
kszałt

nad mieczami—w górze—z kolców zjawia się korona
scena szcerwienia kolce na ramionach
oczy w brzaskach jutrzenny sypią miał

chór poczęty wśród zdradzonych równin
w szmerze mórz muzyki mówi :)

CHÓR PĄTNIKÓW (muzyka rytmiczna)

milcząco las rąk wznosi męki mitre

PIERWSZY Z CHÓRU (muzyka rytmiczna)

o chłodzie i głodzie i zdala od gniazd

CHÓR PĄTNIKÓW (bez muzyki)

*warty nad nią—ci z waniliowych mchów nie wydrą
ni ballady : że kwiat w mocny pomieni się las*

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka rytmiczna)

(scena rzekła :

noc się stała pośród burzy wiązków targanych w źdźbło
oddala się Chór Pątników—

przepada w świetle połamanych skrzydeł
w stężalych mrokach szelest—cieknie ciecz czerwona
z ciała przebitego dzidą ?

korowód BRACI LEŚNYCH los na scenę życia wypchnął

przyczajony w sobie—bez ruchu—zostaje Sobowtór
ożywia się ogniem oczodołów otwór—
skoro z portretu—ze ściany—(gęźb smutku pełna twarz)
schodzi na scenę Norwid—postać biała—i tak w cieniu
posągowo trwa—)

SCENA 4: KRUKI I ŁABĘDZIE

(na scenie : SOBOWTÓR—w warkoczach kadzidla biedy
owadzi się wyniośle ;

NORWID—w bieli pielgrzymia postać planet
człowiek-duch dobrej woli—

nad szronem czoła rośnie zaród aureoli—
zolbrzymiał łoskot kamieni rzucanych naoslep
a kiedy

igliwia światel spłakane

po szkarpach sceny grzęzną

wchodzą BRACIA LEŚNI — piechotą — piechotą

natchnieni przeszłością i gotowi

serca zawrzeć w nicestwa szkatule

i grosz gromadzić na “ chodowlę króli ”

i odnowa w pałacu przodować narodowi—

tragicznym pałaszem Korony pisać koło

za nimi CHÓR MAR mknie drogą goryczy okrężną

później—CHÓR WIEŚCI ZŁYCH w akcji zadygota

i WIEŚCI DOBRE wystąpią na czoło :)

BRACIA LEŚNI (wchodzą) (muzyka żałobna na tle motywów marsza żałobnego Chopina)

*coś ty ludowi uczynił Norwidzie
że po prochy Twoje za życia tłum idzie
i wino chlepcę z świętojańskiej misy—burzą bladych blizn
bulgocząc
i sercu urąga wśród złoczonej ciszy—i ogrodom oczu*

*na strugach zdrady rozhuśtał się śmiech
że nie w pokłonach upływa ci dech
tłum—co zdzwaniał wonie w zegarach kadzidla
kracze i głowę twą niesie na widłach*

*pocóżeś gościnnie rozwarł przed nim wrota
tłum cię sznurami w Ogrojcu omotał
skoroś budował gotycki krużganek
i drogę trudną w poranek rozłocił*

*przech-żeś nie słyszał—kiedy krokiem kocim
sól tak znienacka zsypywano w ranę?*

CHÓR MAR (muzyka żałobna na tle motywów ludowych)

*na całym ziemi obszarze jest wieczór
w osadach rośnie obłędu śpiew i głodu
wychudłym kwiatom do czerwieńszych lotów
opite pychą kruki korzenie kaleczą*

(Chór Mar staje za Norwidem. Do Norwida zbliża się Sobowtór :)

SOBOWTÓR (muzyka żałobna po sercach siępi i bobruje werblem—werbel krzykiem ptaków ponocnych zapada w przerebłę—skoro SOBOWTÓR dzumę słów wyzwała z gardła : cisza—nawet żalna pieśń umarła)

*tęczę pożogi
rzucam pod nogi*

*cierpliwie—do końca—
by gorejącą
z samotnej stali
duszę
skruszyć
spalić—*

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka tragiczna)

(scena rzekła :

*głos nieczłowieczy mrze bez echa
dalekie skrzypią windy podziemi w agonii
uparte drzewa marzą o zielonej błoni
na schodach kościoła mamrota godziny kaleka
spada gniazdo jaskółcze w morze bluszczów złych
łańcuch łyzy rdzawią—zmiersch w kłębach grzyw
blade usta szepcą z głębin—oniemiały—obumarły sny
otoczony znów przez Wilły—czarnych jutrzni syn)*

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH

*w siano go wieńcem woni zwab na połów
keń nóg rozkotys kona wkoło dołu
niech żółciej ciecze rozpacz w pętach :
spiż marzeń sowsio ścichnie w smętarz*

SOBOWTÓR (do Norwida)

*na wierzbach wilgotnych smyczki włosów
śpiewają psalmy zgonu rudą różgą
klawisze kotyszą klątwy gusto
po nocach straszy mnie twój posąg
drga strach i smaga żalny psalm*

NORWID

bo puszcze uczuć żałobą żłobi żłobu drwal

SOBOWTÓR

chrzęści dłoń i skroni i cień

NORWID

w pobliżu pobutwiałych śnień

SOBOWTÓR

*widzę dno i deszcz i ogień
bo nie wierzę w zmarłych głodem
i słyszę dużo kul przed chramem*

*(maską szahu twarz pokryta—mróz jeno z bliźnich
chce odczytać)*

teraz na diademie stanę

(do Wieści Złych)

*grób ! grób ! na grób chwasty
potoków stuk pędzi krokiem zgasłym*

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH

całuny nad czołem rozpinać

SOBOWTÓR (do Norwida)

*chcę krwi—krwi twojej wina
—w przerośnięte wgrzyzać się koturny
i prochów z czarnej urny*

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (otacza Sobowtóra)

to mało—mało ! — — —

SOBOWTÓR (do Norwida) (bez muzyki)

*i ciało
czarnych sztyletów kurzawą
kąsać
na wygnaćczym łanie
—by zastygło we świata włóczędze*

CHÓR ZA SCENĄ (szybka muzyka rytmiczna)

(scena rzekła :

*z nieludzkim jękiem—z kolan—z ramion płaskie węzów
łby
zarysami po bladym pomoście
snują się znów na scenę w goście
oczy rybnie—grzbiety lśnią—mrowi się ciszony krzyk*

*skupiły się razem WILY w koła
jedno z kół—drugie z kół—w ruch swój Sobowtóra wciąga
młóca ziarno—zeschłe ziarno—pozostała żółta słomka
coraz mocniej WIŁA WIŁĘ w łańcuch woła—
coraz ciaśniejszy łańcuch z obu stron—
tamuje drogę—gryzie swąd :)*

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (otacza Sobowtóra kołem coraz ciaśniejszym)

*(bardzo szybka muzyka rytmiczna ; kwintet smyczkowy.
Przy słowie "NASZ" słycać werbel, który wnet
gubi się.)*

*hej ! rośnie galop—zamknąć złe koło
w taniec—w taniec
przysłonić twarz
on NASZ—*

SOBOWTÓR (bez muzyki)

*(czarnym roztratowane u powiek promieniem
w rupiecie—w strzępy : sumienie
trwoga trutni targa ciszę do dna
—mżące w żyłach maki krwią przestały płakać
—ogromne góry rosna ; chwila taka—
czarną maską
Sobowtór przysłonione ma oblicze*

rozsrożony rudo dzwon dzwoni na skon
chora mrówka mroków głodna—
—z wnętrza oczu patrzy hytrze)
*mam sztab cieni
otoczą wokóło
Norwida nazwisko
ropuszną obręczą i śliską*

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (dopowiada—) (bez muzyki)
by ciało zastygło we świata włóczędzie

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka baletowo-symboliczna,
żywo ilustrująca treść słów CHÓRU)

(scena rzekła :

zabrzęczały szyby—izba zadrzała
w kryształowych kwiatach błękitny rozmżył brzask
polniej się stało—wnętrze jakby wypełnił zboża las
obłokiem niedzielnym rozkwitła powała

białe w kaskadzie tonów biegną cienie lilij
wołającymi oczami zwołane z przestrzeni
w różanej mgle—żrenice słońce się mienia
tak zmienione skargą cichuszką z krzywd badylich

to z drzewa kwitnącego wyrzezane rzeźby
na Dobrej Woli podobieństwo i wiosenny obraz ?
to u wrót smętarza korowód Wieści Dobrych
chwilę roztacza słoneczną gałązkami wierzby

wokół NORWIDA trzyma stróżę
litery “ DNIEJE ”—z rąk lilijnych wyblęśły na murze :)

CHÓR WIEŚCI DOBRYCH

*skry—skry świtu niecić
zaranne zapalić świece
kwiatami osłonić Norwida i tęczę
złe duchy kobują nad głową
zamknąć wierzeje
pomnożyć warty—noc ściszyć koźlą
dnieje—
niech pierzchną czarty w zmierzchów zarośla
(zanika Chór Wieści Złych)*

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka baletowo-symboliczna,
przechodząca w wolnym tempie w muzykę tryum-
falną)

(scena rzekła :

zaszumiało—zakrakało—gdy ostatnie zmiłko słowo :
wiatr ATLANTYKU wieje dzielnicą portową
przypatrz się Wieści Złych kanciastym głowom—
rozpraszających się w cień lodowy—który
umiera w głębiach czarnej sztukatury

już i SOBOWTÓR w mgielnej zanika topieli
a że braci szczuł psami—na psich odtąd łapach

snuje się po scenie rybio ostry zapach
w sypkim fal grochocie—śród morskiego ziała

zostaje NORWID i WIEŚCI DOBRYCH chór
młyn zastawiono—złote migocą łuski chmur
zdala morze wtóruje pieśniom o gorzycy miodu

sucha dal
muzyka gra
biczami światel sierpeca znad ogrodu

głosy wody—głosy ludzi
zasłona spadająca studzi—)

Koniec aktu pierwszego

(Kurtyna spada. Muzyka tryumfalna trwa w dalszym ciągu i w niedługi czas po spuszczeniu kurtyny gubi się.)

Akt II: WILKOŁAKI

CHÓR ZA SCENĄ

(Muzyka tragiczna. Słysząc ją jeszcze przed podniesieniem kurtyny. Ilustruje każde słowo CHÓRU— a które, zda się, wrywane jest z piersi wraz z żywym kawałkiem serca. Akordy fletowe przy akompaniamencie instrumentów smyczkowych.)

(wije się droga—gaśnie płomyk wśród mgieł korytarza
trzaskają suche gałązki—kostniejące ręce
oczy palą—od mrozów grudniowych goręcej
za szybami w kałużach deszczu liść się zgniły tarza

na drodze koła wozu stuknęły w kamień ostro
zaszemrały—zapłakały gałęzie—sękami narosłe
konopiastym—rosochatym ostom

oczy w zawrotną wysokość zasłonę uniosły
(kurtyna podnosi się)

“dekoracja” sceny—jako była na początku
a oto nowa kukielka w tym ócz mgnieniu wchodzi
twarz—o barwie przegniłej paproci
wzrok—drżący: motylne nad wodami łątki

w dali żelazo gorące kują nie dziecięcy
pomnijcie: wszystko tu symbolem jest szkoły—nie—
szkoły

pucułowały karzełek wydłuża się w pion na palcach
—hardo w gasnącą chucha gwiazdę—człek nieduży
z urzędu w rolę pogląda służalca

czarodziej w wieńcu zwiędłych astrów
na wodę zmienia uczniom mleko
mruga w trwodze o “miarę wagi” obłudy powieką
źle—że nie szuka dróg do duszy własnej :)

SCENA 1: SPOWIEDŹ KARŁA

(MECENAS-KARZEŁ, dyrektor szkoły; CHÓR MAR, CIEŃ CYPRIANA NORWIDA, CHÓR WIEŚCI ZŁYCH, CHÓR ZA SCENĄ; muzyka gubi się wolno, coraz wolniej i w smudze bólu niewypowiedzianego umiera. Zalega cisza śmiertelna; wówczas zaczyna mówić Mecenas)

MECENAS—dyrektor szkoły (bez muzyki)

*przemilkkłe pragnienia na nic nanizane do dnia
i gorzka prawda—stłumiony krzyku obłok
nie siłą własnej krwi wyniesion—gospodarzę obok
pasmem szklanym i pajęczym doczepiony do pnia*

*od masy świętej z namiotu—zwlókłem się do złota
lecz wiem: echo odbite powraca na dno studni
szkielety drzew—żałobny jęk—zgryzota:
że w cierpkiej drodze—z ludźmi żyłem tak obłudnie
i w świcie zimowym gasilem latarnie*

*ręką z lodu—w sieć zmierzchów—wždy człowieka wgarniam
(po chwili:)*

*wiatr mną targa i deszcz chłosta
to sprawa nie taka prosta*

CHÓR MAR (snuje się po scenie widmowym korowodem)
(muzyka baletowo—symboliczna; solo fletowe)

*mróz przemrozi zimną kaskę
nagie drzewa—groźny zastęp*

MECENAS (muzyka tragiczna; kwintet smyczkowy)

*ugryźć serce—oczy wykluć
wszystko dla mnie małą rzeczą
gawrony na próchnie skrzeczą
o nominacjach tu niezwykłych*

CIEŃ CYPRIANA NORWIDA (ukazuje się na scenie)
(muzyka tragiczna)

*pokój z tobą—powiedz
przez jaki do “szkoły” doszedłeś manowiec
jaka dręczy cię zmora?*

MECENAS (bez muzyki)
skazali mnie na rolę dyrektora

CHÓR MAR (bez muzyki) (głosem niezmiernie smutnym)
skazali go na rolę dyrektora?

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH—za sceną (muzyka tragiczna;
kwintet smyczkowy)

*ugryźć serce—oczy wykluć
wszystko dla niego małą rzeczą
gawrony na próchnie skrzeczą
o dyrektorach tu niezwykłych*

MECENAS (muzyka satyryczna)
z mroków ciemni—przed samym wieczorem
gdy wychyliły się kontury chore
mówilem: ironia—śmiech-i strach
(Do Norwida)
daj radę! należę do ludzi na krach

CHÓR MAR (muzyka baletowo-symboliczna)
*krok każdy echo odbija w kamieniach
kłębią się wichry pośrodku sumienia*

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH
*nad czym chcesz czynić ciągle cień upiora
w piwnice sypać spopielony koral
—wstał zakłamanym świat z czeluści
—zwiąż dróg bezdroże w koźlej chuście*

CHÓR MAR (otacza Mecenas)

cień upiora cień upiora

MECENAS (do Norwida ze złym uśmiechem) (muzyka satyryczna ; fałszywe akordy)

*czym się obronisz—skoro źli wydzierce
i sny zabiorą w godzinę kocią*

NORWID (muzyka tryumfalna)

*sercem
dobrocią*

MECENAS (muzyka żałobna)

*dobroci nie masz u mnie
dawno pogrzebana w trumnie
a serce moje jest jak lód*

(NOTATKA DLA ARTYSTY-REŻYSERA :

gdy SŁOWO MECENASA ołowiem opada w drżące
ściany

zda ci się—że pęka strop kryty żałobą
—na dnie konchy serce ginie od płaczu nad sobą
—w powietrzu łoskot od kłoców kurhannych
—wschód nocy ubogich—w lodowaty całun
—uderza w krzyk o konar konająca gałąź
to spiekły krwią werbel ciszę powyginał
—zbląkał ptaki w dżdżu zimnym na nagi puginał
reżyserze !—MECENAS ma znajome rysy
ZWŁOKŁO SIĘ IMIĘ JEGO ZDAWNA we świata
kulisy :

to człek nadgnity co twarz DOBRU w gada tatuował
ARES ZŁA WIECZNEGO—w cisz puchu sycząca syto
głowa

przechylony przez czasów cyprysowych poręcz
zwierciadło biczuje o oklasków porę
pamiętaj z czarnych wzruszeń pobladły artysto
TA POSTAĆ BRNIE OD WIEKÓW ścieżyną ziemistą :
—raz w pałacu raz w przedmieściach
—koszmary kurze ucieleśnia
—zawsze gwoździ sypie wiele
—po łup się wojom w woń kadzidla ściele
—każdej ręce z kruszyną złota—przyjacielem
a tak gdy ZIMĄ długo śniegi rosną
a mróz cię żałobną barwą zbielił
a wzrok zzieleniał za niedzielą—
STAJE SIĘ : BRYŁĄ LODU—PROSTO)

CHÓR MAR

serce jego jest jak lód ? lód—lód—lód—

NORWID (muzyka tragiczna, ledwie słyszalna. Akordy
“ sul ponticello ”)

*wiekuiście
snuć się będziesz w akordzie pożegnania
to zimno przejmie ciało dreszczem
—zbyt łacno serce wzięto w kleszcze
ból w gardle zakrzepłą krwią zostanie
pamiętaj*

*kędy w dom wnijdziesz—twarze oschłe—smętarz
sen odtąd nie muśnie obłokiem oczu pustych
umrzesz na gościńcu z grymasem na ustach
roztrącony—rozpylony—przez życia wóz—własny wóz*

*o kosmiczna postaci !
którą z otchłani wymiółł gruz
istnienie twoje—nauką poza grób dla braci*

lot bez pamięci—bez sił : kruki kraczą
o bańce kolorowej w człowieczym teatrze
(muzyka tragiczna wzmaga się)

coraz ciemniej lecą liście
z kątów godziny szczerzą żółte zęby ;
i przyjdzie dzień—jesienny dzień—i słotny
że głodem duszy zgnan z poręby

poznasz malenki taki żal
co ostrym wrzcionem głębin dotknie
i usta zadrgają w nocy w echach lkań

żeś serce za potok złoty przegrał we dnie
—u mogił zapadłych—gdy po robocie
będziesz uciekał przez zapłocie—
w szmerze gałązek zeschniętych w chróst—
znagła dostyszysz krzyk i zbledniesz

dopadną cię SZAŁY
—wszystkie jak ty—z podkowami ust
—o sny zabrane będą kołatały
i we wodzie—po ogrodzie podeptanych wierzeń
schwyć cię w więcierze — — —
klątwa się ziści — — —

(CIENŃ NORWIDA oddała się. Gubi się muzyka)

SCENA 2: PRZESTROGA KURHANÓW

(MECENAS, dyrektor szkoły ; SATANAS W CZARNEJ
MASCE—nauczyciel ruchów kabalistyczno-gim-
nastycznych. Później : CHÓR GOŚCI POGRZE-
BOWYCH ; za sceną : CHÓR WIEŚCI ZŁYCH,
CHÓR WIEŚCI DOBRYCH)

MECENAS (muzyka żałobna)

uśmiech umiera i życia treść
nieodgadłe w oczach rozkwitły rozpacz

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (głosem przyciszonym na tle
muzyki żałobnej)

chcesz—w dusz prosektorium—dobrze jeść ?

MECENAS (muzyka żałobna przyciszona)

nie zdołam zrzucić z siebie czerni
o moce chyba zagram z czartem

SATANAS (wychodzi z głębi mrocznej ; muzyka żałobna
wzmaga się)

— — — rzekłeś! warto — — —
pomogę-ć żal po sercu pogrześć
—niech ci się w żyłach krew zaczerni

(Mecenas upodabnia się do Satanasa)

teraz bez drżenia dąż na fotel
wnet ci rolę Judasza w szopce tej wyznaczę

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (za sceną, bez muzyki)

z wygonu na wygon goń—zastłonić twarz
już się zmienia—miniona przeszłość—NASZ

SATANAS (muzyka żałobna : solo smyczkowe)

przed świtem—wieści złe rozsieję
i Sobowótora tu przemycę

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (za sceną ; bez muzyki)

nad kopułą ognia—lotem—lotem

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka tragiczna na motywach
kolendowych)

w gorące koła—bolesne drżenie—manowiec :
rozchwiały powiew

światło świec coraz żółciejsze po globie—
krwi kropelki przyplaszczeni piją i sprzedajni
gąszcz nie-słonecznikowych palm przy Bożej stajni
Święta Dziecina leży w biednym żłobie

coraz ciemniej lecą liście
w echach szare jęczą muchy
w rzece żyta szelest suchy
snuje się granie wiekuiście :
o ostatnich godzinach wolności
dnia sierpniowego i nocy—co boli
że—wicher uderzył w gniazdo ptaków orlich
że znagła gdy trawnik polny ścichł - - -

CHÓR GOŚCI POGRZEBOWYCH (—wchodzi na scenę ;
muzyka żałobna, baletowo-symboliczna)

(chór na tle muzyki ; scena rzekła :

peęła belka na pułapie
na tle ciemnym — na kształt plam — zrodzonych ze
zgliszcz—
w pochodni brzasku—w ciszy cisz—
Gości Pogrzebowych pochód człapie

przez scenę ciężar dźwiga duży
trumnę przestrogi :—braciom z łoży
—skąd świata nie widać w ćmie
gdzie i w dzień i w noc wiatr dmie

i piach czarny w oczy zgarnia
i człeka bierze na kiel
serce wiesza w brzóz latarniach
pośród mgieł—białych mgieł
jak zgaśnię cicho i gotowe
ciało pielgrzyma—na pochówek—
w niesionych czaszkach ogień gorze

CHÓR WIEŚCI DOBRYCH (za sceną)
(muzyka symboliczna, przyeiszona)

świeżymi różami rozjątrzyć nadzieję
na smugach spojrzeń trzymać straż

SATANAS (szepetem do Mecenas) (bez muzyki)

czyni co ja—o SOBOWTÓRA duszę pocznę bój
(zbliża się do Sobowtóra)

czuj!—

(przez scenę, bokiem—przechodzi po raz wtóry mil-
czący pochód GOŚCI POGRZEBOWYCH)

SCENA 3: UPIORY

(na scenie : SATANAS i MECENAS ; wchodzi : CHÓR
WIEŚCI ZŁYCH i SOBOWTÓR MINISTRA ;
później : CHÓR PĄTNIKÓW ; za sceną : CHÓR
WIEŚCI DOBRYCH, I CHÓR ŻAB, II CHÓR
ŻAB, CHÓR MAR)

(Chór na tle muzyki ; scena rzekła :

CHÓR ZA SCENĄ (muzyka żałobna)

na baraniej struny dźwięk—zerwał się z zasp
pokutny łan—kąkolu łan
u zatrzaśniętych stanął bram—
zwiódł się z nim wraz—polny głaz

w drogi nieznane—w kurzawy białej gonitwie
a gdy groblami szli—w śnieg—w psi czas—
koło kościoła chyłkiem
—gdzie podziemia—gdzie mogiłki—

galopem pod górę biegły drzewa
wiatr zajęczał—wiatr zaśpiewał

od chałupy do chałupy—gdzie czujne są psy :
że SOBOWTÓRA złapał w garść—POCHÓD WIEŚCI
ZŁYCH

oto na scenie w gromady rozbity dwie :

jest ciemno—wynańczy mazur
przez drzwi przymknięte płynie

pośrodku SOBOWTÓR przewiązany w pasie wstęgą
wiedzion—przez WIŁY w krętaninie—
nakształt rzezanego kłoni się obrazu
bezwładnie—na sztywnych nogach—obraca się w sieci—
w dymnej izbie—ciemnej izbie—fosfór świeci

raz wraz ZŁYCH WIEŚCI ręce drżące
poruszają SOBOWTÓRA tanecznie i dalek
przesuwanej wstęgi końcem

zwija się korowód—rozwija—znów ginie
przytupuje posepnie kukielnej maszynie
w paradzie—w śpiewanki takt—w widmowej gali :

CHÓR WIEŚCI ZŁYCH (wtacza się na scenę z chrzestem
i ze szmerem—Sobowtóra wiedzie jak paradny
czerep)

*woda czarna—rzeka bura
w tan wiedziemy Sobowtóra*

(SATANAS i MECENAS kłaniają się Sobowtórowi ;
w pokłonie przejmują w swoje ręce—od CHÓRU
WIEŚCI ZŁYCH—dwa końce wstęgi kraśnej, opasu-
jącej SOBOWTÓRA. Dwie gromady CHÓRU stają
za nimi. Wszyscy, wciąż poruszający się tanecznie,
poglądają wdal, wsłuchani w zbliżającą się muzykę.)

SATANAS

*niebielone przedziwo smutku i posepność
od wieków zropiałe serce złością toczy przez to
w pustce bez woni siewią się zółci lzy—*

*na masce nieczucia uśmiech drwiący drży—
w krzyku przedzgonnym—oddechów dzwonię resztą
wbijam się gwoździem w coraz cichsze tętno*

*a że do dziś o duszę człeczqą grałem z ludźmi w karty
jutro rozprzegnę się w chaos i obłok podarty*

*he—he—he—tłusta sanna
a gdy łąka wezjdzie w księżyc
zagubię się w zaciszu nędzy
w turkocie wozu—co ciało uwozi w hebanach*

(Satanas sypie grochem w twarz Sobowtóra)

*do późna w noc—warkocze gwiazd—groch sypią w twarz
umarłą
gedźbą obietnic—widmem władzy—okoleń człeka-karla
niech światła zgasną—nieme tkanie zamajaczy w mrokach
chlebem—mlekiem—złotem wciągnę w śmierci sieć biedotę*

CHÓR WIEŚCI DOBRYCH (za sceną : głosy kobiece ;
przenikliwie smutny psalm—na tle muzyki tragicznej)

*zwyczajem starym—pożywcie się dusze na przyzbie
skrzypi świerszcz—tęsknotą przygnane nie goście w nie-
dobrej izbie*

SATANAS I MECENAS (równocześnie do siebie,
wskazując na Sobowtóra małym palcem i dużym
palcem lewej ręki)

*w żądzach lotu niech się szarpie na łańcuchu czasu
na ścieżce liście—na liściach płatki krwi*

*zawarte w dźwięk zdarzenia—w świat nasz niech biegną
myśli nasze*

(zbliżają się do Sobowtóra)

*a tu ptaki czarne mózg obsiadą : niech mu się przyszłość śni
(mrok zapada, na scenie ciemne chmury—tylko na
Sobowtóra padają żywsze barwy i światłocienie ;
kompozycja ugrupowania korowodu symbolicznego
widoczna w konturach)*

*CHÓR ŻAB I (za sceną, z lewej strony ; głosy mieszane)
du—du—dudku tu*

*CHÓR ŻAB II (za sceną, z prawej strony)
dam dam dam dukatów*

*CHÓR ŻAB I
rade—rade—rade—*

*CHÓR ŻAB II
sypmy w dudka—złota gradem*

*SATANAS I MECENAS (równocześnie do Sobowtóra)
chóry żab—tak wołają głośno w chłód
pójdź—że czlecze—niech cię zgubi władzy głód
wszystko twoje : wizja skarg—fioletowa aureola*

*SATANAS (mówi wyraźnie i wolno ; słowo po słowie :)
moją odtąd niech się stanie twoja wola
(słychać zbliżające się, coraz wyraźniejsze śpiewanie ;
wchodzi CHÓR PĄTNIKÓW)*

*CHÓR PĄTNIKÓW (muzyka ludowa na melodię “ stoi
jawor wedle wody—”)*

*w nawie pusto—któż poradzi—że przed kruchą jarmark
z drewna czlecze—dobry czlecze —od potu jest parno
żertkę z plotu wyciąg zasię—czleka przemień w trupa—
nie bój się obrazy świata—to pusta skorupa*

*a że gesto—jak drzew w boru—idą lez jałmużnicy
zaś kolebią się w tę stronę—keń czlek złoto liczy*

*a w obronę nikt nie wyjdzie—bo skryty kapotą
po bicz siega i cielcowi czarny hymn mamrota*

*kłonic szuka a kamieni alibo okowy
jak zębami kąsa słowy—niech brat słyszy skowyt*

*CHÓR MAR (za sceną)
dobre lato—thuste lato
odstuz—że się marom zato*

(Sobowtór porusza się tanecznie przez cały czas)

CHÓR WIEŚCI DOBRYCH

*kraina lka : rozwarta ręka—
tam conoc—coświt kość na kole
czemuż przed męką nie kłękasz
jeno w dłoń głodną wbijasz kolec*

CHÓR PĄTNIKÓW

*kołysz wichrze i obtulaj i zasyp zarzewiem
skrzypi wóz—że ten co na nim—o piechurze nie wie
kroki we mgle—deszczem ścięte—jak głowy kapusty
ocielanki wnet zadzwonią zębem o żłób pusty*

*czarne belki—hej kolenda—kolyszają się światy
co przeklećcą tam pod krzyżem—bacz-że ty bogaty*

*do strojonej—do komory—hej ludzie kochani
stańcie wkoło—warzą jadło—słuchajcie mlaskania*

*zatop się—proszalny bracie—w przytąjone piekło
lzy kamienne—patrz-że przed się—kogo jasło zwlekło*

*miedź w krwi stygnie—ptactwo płynie : w chmurach sadza
wron
od narodu czekać znaku—kogo chce na tron*

(cały korowód taneczny wychodzi,—przy słowach
“ --- kogo jasło zwlekło ” POSTAĆ SOBOWTÓRA
poczyna rozpływać się we mgłę, zatraca się zupełnie
przy słowie : “ --- tron ” ; słyhać muzykę tragiczną
coraz wyraźniejszą. Na tle muzyki : ŻYWE SŁOWO
CHÓRU MAR)

*CHÓR MAR (za sceną, przy spuszczonej do połowy
kurtynie)*

*kwią tych—co uśpieni
co pokotem leżą w sieni
kujem żelazo gorące
rzekąc : raz na lat tyśiące*

CHÓR WIEŚCI DOBRYCH

*pycho niezłamana ?
padniesz—padniesz na kolana*

SCENA 4: POCHÓD LAJKONIKÓW

(WOJTEK LONGINUS—instalator podsłuchowy, CHÓR
DEKOWNIKÓW - LAJKONIKÓW ; za sceną :
CHÓR KOLENDNIKÓW)

CHÓR (za sceną)

*las wrzawy ptasiej chłodem wionie
pozasłaniane na świat okna—
jadą cacane z drewna konie
konie pijane w pianie mokną*

*cacane na koniach wycinanki
wzdrygają się czasem nie od lez—
i bagaż pęcznieje nad siodłem
lasica wokół szuka jamki—*

*cień gaśnie—cień wzbiera wiśnią czarną
ciężą i żółcą się toboły
trzymaj cień mocno w garści gołej
to od popiołu tak jest parno*

*oczy uwiiodły nie krokusy
drzy na dnie władztwa grzech i gna
o marionetki w spodniach kusych
dlaczego oczy uwiiodł paw ?*

*końskim krokiem pod arkady
wcygania się z chrzestem długi sznurek
wiatr—przykucniętych zwiął pod górę
zmurszały serca dla rzeszy bladej*

*w kulisach czekają figuranci
gotują się do mów o różach
chowają się i—tworzą urząd
dla tych co głodni i obdarci
(chór na tle muzyki ; scena rzekła :*

CHÓR ZA SCENĄ

znagła łkaniem muzyka tę ciszę przenika
aż urywa się dźwiękiem w skoczny szept
zza kulis z drewna wychyla się łeb
koń za koniem—na koniach pochód DEKOWNIKÓW

pomdlały chwasty—na wyraju ptaki
pochód prowadzi rycerz taki :)

*WOJTEK LONGINUS—instalator podsłuchowy z maską
koziolka-matolka*

(GŁOS WOJTKA karyturalnie słodki, nieharmoniczny,
o zmiennej skali natężenia i wysokości ; ton wrażeń
dźwiękowych brzmi raz wysoko : podobnie DO
FUJARY PASTUCHA, raz nisko : jak głuchy
oddźwięk pukania w DUŻY, PUSTY GARNEK.
Głos nabrzmiewa i cichnie naprzemian aż do szeptu.
Ucho rozpoznaje w GŁOSIE WOJTKA znamiona
fałszu i obłudy :)

*rytmem—w którym : skarga—dzwony—żale
wsączam się w serca splakane
coraz niżej—coraz bliżej—coraz głębiej
w drzeniu—z rąk czarne rozpuszczam gołębie
w dzikiego winogrodu wieńcach—nad ranem
sprzegam podsłuch—posepnie—cicho—bezupalnie*

*marzenia słodkie o drodze do żłóbka tak blisko
w pazurach życia klęczę i : nie płaczę
dobre śród burzy buduję legowisko—
w zachrystii jestem i zbieram na tace*

*a juści słyszę—co kto mówi—chłopy—
na łowy jastrzębie posłano mnie do was tu*

*serce moje : zuzła—z łodygą idę chwastu
i słucham z czego konie śmieją się przy szopie
(za sceną słyhać przenikliwe rzenie koni,—podobne do
ironicznego głosu ludzkiego)*

*i słucham odgłosu kroków za szybami
sylwetki słów i szelest nie ujdzie mi wiatru
niezadowolenia krajki—oczu wilgotny aksamit
zbieram w wiadro
kopię przepaść czlekom chorym
oczy zaduma kociej zalega urody
rzeczywistości bije zegar szczodry :
departamentu dyrektorat*

(gdy w tę porę nocami rozigraną
Wojtek wznosi “ rozmarzoną ” głowę
—słyhać dźwięki balladowe :
to zegar “ pałacu czarów ” staje się upiorem
—bije powolutku kurantową gamą)

CHÓR DEKOWNIKÓW (do instalatora podsłuchowego)

*skwierczy knot życia—trzeba oszczędzać się osobo
chrzęst żwiru—bomb—nimby grobu
piszczelami szemrzą lasy
—nie na tży—cieniu cieniów lasy*

CHÓR II

*żaby—mgły—chlód—w zakątkach tulą się wyspy
ręce złe zdzierają labędzi puch na wyspy
łóżko z jodlowych desek patrzy ci się i z tyka pantofle
oddaj—co wzięłeś polnym fletom*

*za kim—w albumie rodziny szperasz
by z warty—za złotą ściągnać rampę—?*

CHÓR PĄTNIKÓW

czarny ptak z białym podbrzuszem
co pod gontem gniazdo lepił
ziemię do burzy przybliża

na drzewiach : kredą—znaki krzyża
a za drzwiami hej !—spozierają w niebo ślepi
a głusi śpiewają w chórze

a organy trzciny na wietrze
nad waleśającą rzeką—
w oczach gwiazdnych—w mgłach jak mleko—
modlitwę snują w odwiecznej

skrós tej ciżby—skrós ócz tych
muzyki zacząć grać przed domem
na zielonej—na murawie :
że jest prawo i bezprawie
że idą w tan za żyta tan
w stodole zostawiają słomę

(odsłania się sala zwierciadlana, w której odbywa
się uczta)

bo cóż ? rana się zabliznia
ciężar splaci ojcowizna
za wino wygnańczej uczty

niech się wzmoże wrzawa
ah !—to uczta krwawa

(sala zwierciadlana zasnuwa się mgłą)

na oczy niepokój pada
posepną pomrokiem bata

CHÓR KOLENDNIKÓW (uczniowie świata wchodzą
w bieli na scenę. Muzyka kolendowa bardzo cicha)

noc rozgwieżdżona w suchej trawie—
błogosławieni—którym krwawią
na drogach świata białe skronie

(w tej samej chwili muzyka za sceną i śpiewy chórów :)

GLORIA — GLORIA IN EXCELSIS DEO ET
POLONIAE — — —

(kurtyna spada)

BURZA I GŁÓD

TEATR WYOBRAŹNI:

INTERMEDIUM MARIONETKOWE

OSOBY MILCZĄCE:

PRZYBŁĘDA NIE-BOŻY, urzędnik;

EMIGRANT

POCHÓD EMIGRANTÓW

Omawia: *CHÓR ZA SCENĄ NA TLE MUZYKI*

PRZED KURTYNĄ: CHÓRY ZEGARÓW

CHÓR ZA SCENĄ (bez muzyki, przy spuszczonej
kurtynie)

*okrutnie wysoka góra
głodem wygraża a pobok
zeszłoroczny księżyc w rzece
świeża krew na mieczu piecze*

*trzciny porastają żyły
czarne kruki znad mogiły
w białym gąszczu tarnin: robak—
na wygonie noc ponura*

*koleina w żółtej glinie
popielata bania w dziupli
nad chatupą wrzaski wróbli
chmura nad kałużą gnilną*

*programy—systematy z cebra
śród uciech rudych to na potem
czym nie wykupisz się z tęsknoty
te czaszki—te szkieletne żebra*

*ludzie z wosku dygnitarze
zauważyli tu żniwa
rubin winem krew dogrywa
poco troska—że:*

*biurko z brzozy—z brzozy trumna
kurz na korze—korzeń gorzki
brzoza szumi liśćmi Polski
każdy krzyż legendą dumną*

CHÓR ZEGARÓW (wtacza się przed kurtynę)

*nocą wspaniałą tyka tak—kogo brak?
rak za rakiem lezie w trakt
len niebieski może mak
w maku zawsze czarny znak?*

*a tu w szkarłatnej kanapie
za pena maskara kłapie
podpisuje piękny papier
markotnych marynarek chór
ktoś cacanie ciągnie sznur
(zegary biją)*

*w dół i wokół mity dudnią
—urzędują od południa
(zegary dzwonią)*

*po pagodzie pościg twarzy
związane zegary gwarzą*

*—że resort—plan—nowe piórko
—że kanclerzówna z panem górką
—którędy trafisz prosto z procy
—“na wino”—co wiesz—po północy
—że w dużym państewku drobnostki
—skronie drążą żółte glisty:*

—w togach z karminu powłóczystrych
—mkną ciał wysokich mierne wnioski
—był bór—naczelnik Rogski rzecze
—powierzono mi perel piecze
—szliście—wiem—w ślepią pogodę
—kpiącą rzeką—skatą—głodem
—keń legną się w rzesach sowy chore
—mimo to :—zwierzęcy wiatrak—straszę was toporem

*hreczana pieśń w pięści zbrzydła
serce potrzaskane w siłach*

II CHÓR ZEGARÓW

zwól niech mają z ciebie żer
ziemio mokra—w pasie ziemio
nie wstydz—że tych co tu drzemią
sama wyzwól się ze szczyrb
a w ten czas kruch glonu naści
na kolendę trzymaj w garści
—w tan po niebie z młotem sierp
—co to za muzyka gra—
nad ziarnem rzuconym w rzekę
stróżę oko ma dalekie
ha-ha-ha ha-ha-ha

*cieszymy się cieszymy się
patrz : programy mamy mysie
w piasek płatem pada śnieg
he-he-he he-he-he*

*nocą wspak tyka tak—kogo brak ?
rak za rakiem lezie w trakt
len niebieski może mak
w maku zawsze czarny znak*

(chóry zegarów znikają)

(Kurtyna podnosi się.)

Scena przedstawia urządony paradnie z wytwornym wykwinem wielki pokój, oświetlony od strony zielonego ogrodu-parku przez weneckie okna. W oknach ; szyby powybijane i połupane obsady pozaklejane papierem. Aksamitne purpurowe portierey zwieszają się prawie oderwane. Posadzka inkrustowana mozaiką kolorowego drzewa. Na poczerniałej powale stylowe malowidła. Pokój cały mrozi po-sepnością, rzekłbyś : brakiem serca. Spośród mebli starożytnych widoczne przede wszystkim machoniowe biurko i fotel, którego kształt przypomina tron. Uchylone drzwi po bokach sceny prowadzą do stu innych komnat Zielonego Pałacu (=nazywanego przez emigrantów z odległych krain—Statronem alibo Statronem).

Według starej sagi o Statronie, mistyczną ciszę komnat przerywają ponocną porą niedosłyszalne szeptania i skargi rozpaczne a bolesne i serca skręcające, że deszcz, który widzisz, zda ci się :—przez palce ciekącymi łzami. Skargi to nielicznej garstki dawnych panów pałacu, pokutujących najwyraźniej za bezmyślne gromadzenie złota, za otaczanie się przepychem-kosztem głodu braci, za piekło protekcji, za dźwiganie na niewłaściwe placówki niewłaściwych : krewnych, powinowatych, znajomków i dobrodziejów familii. Oto winy, straszne winy dawnych władców, pysznych i butnych boleśnie. Winy, które sprawiły, że wszystkie rany zadane otworzyły się i uderzyły w mury pałacu klątwą ofiar ; odtąd wypełzają z cienia zawsze, skoro ktokolwiek NOWY zagości w pałacu i : obsiadają mu duszę i mózg.

CHÓR NA TLE MUZYKI ; scena rzekła :

rozpościera się cichość w szcerwienionej scenie
Przybłąda nie-Boży kolebiąco idzie
głuchy na głód—krew czującą zaprzedał ohydzie
oczy przymrużone wielkości wspomnieniem

żertki sterczą w garnka głowie
dni minione ma za tło
kręci się w ciasnym klombie światła
ślazem uwieńczony i żółkłym listowiem

ledwie wślizgnął się w krąg—mknie za nim sprzęt sosnowy
w trop
i PAPIERÓW PIRAMIDY
cisza przytłacza—kona świat—pali się glob
uwalniają Chaos rozluźnione mity

w ciemnym kącie ziemi kły ostre szcerzy czas
noc a krzyżowa—noc bez gwiazd
pałają złowieszczo urzędnika oczy—twarz blednie
bo : powoli przychodzą w pokłonach PĄTNICY :

EMIGRANT PIERWSZY—DRUGI—TRZECI—
wychudłe ciała gorączka gniece
w siermięgach z włosienicy
po zbladłych policzkach sączy się zgryzota

twarz URZĘDNIKA w otokach
fioletu i stygnącej miedzi

gonionym psom—
w piersiach relikwie serca płoną łą - - -

gęstnieje mrok—popiołem urn
URZĘDNIK chwyta uchem jęki krakań mewy—
wzmaga się szum skrzydeł—nadciga bór
zza zębów urągliwych—słowo ptakiem wylata—do nie-
dobrych chmur

w tym czasie
zda się :
krzyż—na wyspie śród topieli—obrosły pokrzywy
trudną ciszą serce mota twarz twarda
ogłuchły na ból—zapatrzony przed się
miełe słowa w sinych żarnach :

“ . . . łach . . . ”

. . . siatka liścia w popielatym lesie ”

(—podczas gdy kukła urzędnika porusza jeno ustami
słowa wypowiada chór za sceną,—)

CHÓR ZA SCENĄ

Emigrant każdą kosteczką rozdygotany—jak duszony
ptak
opada w echa drogą jesieni w śpiew przegniły
krzyki Przybłądy—z duszy smętarz uczyniły
oto tak :

jakże tchu mało—skurczyło się serce
teraz ostatnim ocieka koralikiem
sਿਆ się oczy—pokrzywdzone i zasię w poniewierce
dudnienie ziemi—sypanej garściami na trumnę—do głębi—

gryzą słone kamienie—krzywd bez liku
nad wąską ścieżką szelest życia—rozstrzępia się w proch
ściżbione dzwony nad świeżą mogiłą głuchną :
kona gołąb dziobany przez jastrzębie—)

EMIGRANT (milcząco kłania się; mówi: Głos za sceną)

*wniosłem podanie—gdy miesiąc był luty
—usta zbieleły—proszę o odpowiedź*

(scena rzekła :

*PRZYBŁĘDA NIE-BOŻY—spodełba oczami skręca bat—
słowa dziedzica schedy czarne trącają klawisze :)*

PRZYBŁĘDA NIE-BOŻY (mówi: głos za sceną)

*rozpacz ogarnia—nie mam ukoju w noc i—we dnie
pracuję?—pracuję!—któż nie widzi—któż?
a pan?
przeszkadza wschodzić w łan*

*błogosławiona ta wiosna nie święta
gdysmy—mocarze—nad ranem niedzieli
w puchowych skrzydłach tu przylecieli
blyszczącej nędzy królowięta*

*kwę ważnych godzin spijamy—jak baki
na posiedzenie dążę do kolumny
komitetu patronatu nad matronatem dumnej=
KAPITUŁY ORDERU PODWIĄZKI i innych Wstąg*

*przeszkadzasz mi
o ty!—bez zajęcia robotnika smutny
myślę (!)—nikt cię nie kocha—boć ja nawidzę ledwo
(ironicznie)*

*nie zagubiłeś śladów w lesie?
i w ścisku—mrowisku ciemnych bram
(groźnie)*

*trafiłeś na Urzędu mojego aksamit
i zmorą jesteś instytucji butnych
—wciskasz mi się w gardło
w tym domu nowym—tylko dla mnie—*

CHÓR I

*dom nowy dopiero buduje się
potrzebni cieśle i przyciesie*

CHÓR II

*lepiankę budujesz niezdarną
wyplatę naprzód na lat sto
po robocie za dzień zgarniasz
w chwilę tu zjechałeś dobrą czy złą?*

CHÓR I

*kto wie co jeszcze zaszeleści
w jakiej zostanie opowieści
czy nóg nie złamie w morskiej sannie—*

EMIGRANT (do urzędnika) (mówi GŁOS za sceną :)
wniosłem podanie gdy miesiąc był luty

URZĘDNIK (przerzywa i dumnie poprawia się na krześle)

nie mam czasu—wszystko może w maju prześle

EMIGRANT (głos za sceną)

w trzewiach : krzyk i głód

(cofa się milcząco i zwolna)

CHÓR

*dusza leci—w nicość—w głąb
przeciw obłudzie protest na nic
w piersiach ból piecze—rozwarłe buty
spychanie w przepaść—bez-granic
snuje się krajobraz zimowy po głowie*

(Emigrant wychodzi)

WOŻNY (głania się marionetkowo i oznajmia bliżanie się pochodu emigrantów :)

(mówi głos za sceną :)

Wysoki Panie !

Prawda w drodze : GŁÓD

(wchodzi powoli szary, biedny pochód głodnych, wychudłych wygnańców ; wszyscy jednakowo ubrani. Oczy zapadłe.)

(scena rzekła :

CHÓR ZA SCENĄ

(pyszny urzędnik męczarni się nie dziwi
szklanym okiem uśmiecha się złośliwie
herbaciane wino rzewnie pije
—z martwością w twarzy—głosem drewnianym z daleka
z wnętrza słowo tragiczne wywleka)

URZĘDNIK

WOŻNY ! KIJE !

(mówi chór za sceną :

*korowód zapada się postaci
zostały na scenie zeschłe bzy
daleko śmiech rechocze zły
żywica jodłowe deski płaczą)*

(Zasłona spada)

CHÓR ZA SCENĄ (na melodię : “ HEJ TAM POD LASEM — — — BANDA CYGANÓW — — — ”

*śmiech gruchnął z grdyki
w szkła potrząskane
nad rośnym ranem
z ócz koraliki — — — (bum radi bum !)*

*goście przed świtem
w jarzmo kark dali
tańczą na fali
dni źle przeżyte — — —*

*wiatr świece rozsiał
i pawie oczy
ziemia bez mocy
brzęczy w chaosie — — —*

*grzmi w burz ukropie
—dno oceanów
ostatnie lany
przed sądem globu*

*pekły przedziwa—gasną latarnie
noc sino-siwa sępy ogarnia*

gasną latarnie

(Koniec intermedium)

Akt III : WYZNANIA

(obraz pierwszy : WYGNANA MUZA)

(Chór na tle muzyki ;—scena rzekła :

rozsypane z kart domki—w ogrodach sennych bielizn
szklane głowy z pozłoty wyblęsyły w świeciakach
w barłogu izby jakiejś—przygodnych dzieci mgiełka
dalej—światlica—tych co się w zamczysko wkrzyczeli

a krzak roztopionych róż ze złota płonie
a przy ścianach przyczajone czekają wałkonie

oto chmury opadają czarną śnieguliczką
rozsypały się oczy w émie i twarze zgasły
mróz o pychę zuboży kość—w proch opadłej kasty
zgaga piecze głowy melonów na tyczkach

we wsi chałupa trzeszczy zapomniana
za wsią PROTEGA djabłu siedzi na kolanach

a SPRAWIEDLIWOŚĆ—ptakiem przetrąconym ginie
głodna—widzieli ludzie—rany ma na skroniach
wygnana— : z torbami i bólem zadychliwym w łonie
zosobna żyła każda—w schuchranej domiera drzewinie

grudki ziemi rosą palącą pęcznieją
cichutkiej sygnaturki świegot ulata nad knieją

nie ten :

oberwane poszycia—domostw żebra w gruzach
—życia śmiertelny w morskim mieście obraz
—na jutro dla SYNÓW w srebrne ramy opraw
lecz—że : SPRAWIEDLIWOŚĆ i tu - - - wygnaną muzą

(obraz drugi : ZŁA BAŚŃ)

tą wrzawą—co w noc głuchą chrupotem kości warczy
skrzykują się na łup—na zająca—wilki
te cienie—na żywej scenie pełzną w czas odwilgi :
NOWI HERBOWNI w drodze do skarbcza ze srebrnikiem
w tarczy

chwile biedne—chwile ważne—łykają indyki
w chaosie mroków krew mienia w trzoso z Ameryki

cóż—ścichłeś w chmurze—że nie do wiary dumasz
skoro we wsi i za wsią bracia z głodu jęczą
przymknij oczy : zła baśń czarną omroczy cię tęczą
po ostrych cierniach przewlecze ciało młak piekących
tuman

i choć ziemia dawno będzie w odmętach lutyh spała
—nie zbłądzisz—poomacku w lustrzany trafisz pałac

brzasków łańcuch pada na gościniec z okien
—gościniec od portu i kraju wziął imię—
zmroczono nagle—nie wiesz—w widzeń gorączkowych
dymie ?
rozpękłym z bólu—oczy rozwarł ogień ?

patrz : na dole o wnętrzach z soboli komnata—
a podłoga z brylantów—a brylant : oko wydłubane brata

skoro w tajnie dwudziestego zanurzysz się wieku
odgadniesz—czemu dyskrecjonalnie tak ano i wymyślnie
pazur żelazny się w oko głodnej braci ciśnie
pamiętaj : za wiedzę tę ważną—zapłacisz powieką

bo zasię szept poufny tych drzew co—podlejszych
na obiedzie strutym—drogę powrotną ci zmniejsz

czasem zgoła kosą a prostą gałęzią
ukołyszysz ostatni wzdych we krwi i ranę
że nie twój będzie—ten w płótno poblady poranek
ni nawet ów kęs splakany—dla psa na uwięzi

a nadmiarem rosy z ócz kwiaty kapią mokre
a po resztki—sępy posępne lecą—kiedy tonie okręt

a kiedy—od wzruszeń drżąc—usta nie uśmiech okoli
i wspomnisz w dniu jakimś—

co znała w obcych mgłach się zleśni
że mienie ducha wydzierają wydzierce obleśni
(a które z tchem zapartym bez chleba i soli
w ciężkim chodzie dębów pod wzgórze zdobywałeś)
serce białe nie będzie włodarzyło ciałem

(obraz trzeci : W PIEKLE)

lecz oto komnata piekielna jawi się na scenie
w wielkich oczach podłogi skrzy się błysk zielony
psalmodią barw jarzmione węże stygną w złej pogoni
pułapem starodrzewia—zda się—gotyckie sklepienie

a na tym sklepie—zimnych fioletów aksamit
a szkła rżnięte ścienione czarnymi różami

w tej chwili odprawia się święto—w pieczary lutej
wnętrzach

głosy lamentów nabrzmiwiają chrypką :
że diabolic tu zjeżdża—żelazną nowiu nitką—
PROTAGO—wyznawczyni złej woli najgorętsza
orderem dekorowana Czarnego DEMIURGA

przy drzwiach—bez ruchu : jedna—druga—trzecia murga

w głębi pieczary CZARNY DEMIURG i dwaj adiutanci :
brwista
POSTAĆ CHIROMANTY i KATABAS—okultysta

a przed nimi
na trójnogu ogień dymi
każdy szpadę w ręku trzyma—
zgodliwi z sobą w skrzeku głosów rehotliwych
studniowych żurawi

jeden—drugi ; w prawej ręce :
uśmiechu maskę gotuje w darze—
dłoń lewą : w piekielnym jądzie pławi
—po twarzy bije oczyma

zza kotary czarnych marzeń
wykierzała PROTAGO—NIESPRAWIEDLIWOŚĆ
piekielna dziewczyna

nad DEMIURGIEM—wysokiego krzesła poręcz
przypomina popróchniałej wierzby korę :)

PROTAGO—NIESPRAWIEDLIWOŚĆ

*o miłościwy dla niemiłościwych—Demiurgu złej cięciwy
przychodzę do was—morowa dziewica
z włosami skrwawionymi krwią ludzi pocziwych*

CHÓR ZA SCENĄ

*czerwone żarna świata :
mąkę mielą : giń
w żarnach dziura—w dziurze bambusowy kij
nie wysoko wrona lata
zagrzyż wargi—na krzyk—na żer—*

DEMIURG (do adiutanta)

*złych ziół odwar wlećcie w kielich
przyjaciele złudnej bieli
zacni goście—czarnych serc*

(do NIESPRAWIEDLIWOŚCI)

czego szukasz w godzinie onej u nas

PROTAGO—NIESPRAWIEDLIWOŚĆ

orderów i runa

DEMIURG

*przyczaż się głęboko—
by wejść w nasze koło—trzeba złe mieć oko
a w nim sople czarnej krwi—poza śmierć—i poza grób
czy postać twoja gotowa do prób ?*

PROTAGO—NIESPRAWIEDLIWOŚĆ

(potwierdza milcząco pochyleniem głowy)

DEMIURG (za Demiurgiem powtarza Chór za sceną)

*ostatnia droga w kościstym popiele
żółte sadło—ogień w ziemi warczy
na lodydze długiej chwast
pod darnią leży mózg i kask
deszcz to zeschniętych liści tak bębni po tarczy ?
wypalonym oczodołem patrzy szkielet*

CHÓR ZA SCENĄ

*tragedia nasza
z ciał w petach—pychy nie wypłaska—*

CHÓR PRZEKUPNIÓW

(pochód przekupniów w szatach z węgla
pędką wymową ócz zadziwila
—scena tonie w krwistej mgle
—w ustach pełno słów z igliwia ;
a słowo : ciosane starożytnie
każde papugą inną kwitnie
—jedno dymi targów płaczem
—drugie—latarnią mży sobaczą
wyodrębnia się i pociąganiem
na czarny jarmark rojno ciągnie
w wykrzykałce wyraźnej i ponurej
jak na wietrze piętrzy się głosów góra
wrażenie masz—arabski—wschodni
pochód wnet krew na sprzedaż wniesie :
trzydziestą dziewiątą tamtą jesień
słysz—przecż-że to kupić można od nich ?)

(Głosy wyraźne. Słowa wyodrębniające się. Stylizowany
CHÓR daje wrażenie odbywającego się jarmarku.)

*a w kramie na górze :
wstążki zdarte ludzkiej skórze
i bolesne—te tak duże
aksamitne lży w purpurze*

*i—gwiazd płacz późny nad rozbitą łódką
i srebro serca—na pastwę dane smutkom
i melodie ócz—wydartych z ukrycia*

*łańcuchy z uszu do nosa
i brzęcząca w złocie osa
chlupot wody branej w usta
gdy brać się wzajem chłodzi tłusta*

oblicza blichowany wosk
zez patrzący na cię wskos—
są zapinki—broszki—dziwy
wyrzeczane—jak w naturze :
miodnym plonem spite trutnie—
kolorowe pyły—kurze

ludzi żywych
języki wypotniałe w kłótni

chodź po zabawki w kram płócienny życia

(chór za sceną na tle muzyki ; scena rzekła :

Demiurg pazurem daje znak tej stronie
gdzie Chiromanta w kielich wrzuca żółci kawał
Katabas bierze czarną chustę w dłonie
oczom PROTEKCJI oémę sprawia
by próbie poddać—czy życie w krzywd ogromie
niewidomie przędła czy widomie :)

DEMIURG

gdy żabę boćkowi rai piorun
żaby paszcza wnet obwiśnie
—przysięgnij na trupi blask ugoru
—żeś nie czyniła nic bezmyślnie
—żeś nie była na czarta pamięć obojętna
—przy wbijaniu gwoździ w tętna

(na dane po raz drugi przez DEMIURGA hasło—
kilkanaście złych istot z grubych pni wylazło
i szpaler grozy tworzy w krwistym złocie)

DEMIURG

przynieście kielich i kocieł
a ty przybadź zasię
starszy rangą
adiutancie—KATABASIE
z diabolicą—profanką

(CHIROMANTA—ze szpadą do rzemiennego przycze-
pioną pasa—zbliża się do KATABASA i razem z nim
podechodzi do diablicy—coraz słodziej z kamienną
czarą w rękach)

DEMIURG (obnażając Diablicy lewą pierś, kłuje ją
w sutkę piórem z szarej gęsi—po chwili rzecze :)

piekło policz
twoją mękę—

co jest w czarze ?

PROTAGO—NIESPRAWIEDLIWOŚĆ (ma okaptu-
rzoną głowę w kocią sierść, mówi powoli ; krótkie,
zrywane słowo za słowem)

żywa

żółć

żniwiarza

któremu krew wyssałam w żrałym życie

DEMIURG

niech żywym istotom w gorycz rozrasta się życie
niech kaleczy skórę—skórą żółtą
niech dmie piachu pył
ukaz nam
u tych glinianych bram
komu
na ziemskiej błoni
pokryjomu
złych dodawałaś sił

PROTAGO—NIESPRAWIEDLIWOŚĆ

oto oni

(na scenę wchodzi pochód Wieści Złych ; widoczni w nim :
SOBOWTÓR MINISTRA, MECENAS, SATANAS,
WOJTEK LONGINUS, PRZYBŁĘDA NIE-BOŻY,
CHÓR DEKOWNIKÓW-LAJKONIKÓW)

(chór na tle muzyki ; scena rzekła :

zgasili światła—ciemnica w podcieniach
kawał wieczoru zastygł na zmętniałym niebie
wicher przepadłym zmierzchom dzwoni na pogrzebie
niebo jest papierowe—lecz prawdziwa scena

i nagle spiesznie balet z za kulis wypływa
i przyczaja się trwożnie w widmowym korowodzie
za szybą zapoconą szaruga żarzy się w ogrodzie
to od łuny pól palonych—krzywdy kropla żywa

drobnym dżdżem krwi przetartej szklista mgła opada
—SOBOWTÓRA ministra wiedzie Wieści Złych gromada
oślizgłą drogą dążą—pyszni ponad miarę
sprężeni pokłonów Turoniowych czarem

za nimi—z przyciemnionym światłem w nagiej duszy
miarowym się krokiem z boku na bok SATANAS porusza

SATANAS—w tę noc mroźną—drgającą bez gwiazd—
w męce
wiedzionemu MECENASOWI w takt podaje ręce

a za nimi PRZYBŁĘDA z nie-Bożych wydarzeń
émom czarnym-by się zbiegły—zapala lichtarze

ziąbem z łąk przesznoriałych powiało do sali
żagwiami popręgowany pochód przetacza się dalej

coraz mroczniej — — — patrz : LONGINUS idzie—
mina niby głucha
a czujnie niewywołanych nawoływań słucha

zgułił myśli—kto on zaczą ? ręce torturował !
w masce wychowawcy—teraz węższy słowa

zda mu się—że na drabinie a—nie bałamutnie
słyszcy chór DEKOWNIKÓW—co wkracza we wrótnie

wzdłuż ścian kręci się w kółko pochód wypłowiwały
na biedę twardą ostygły w noc milczącą

aż oto KTOŚ zastukał w ściany cicho—promieniem
miesiąca
i TUROŃ ZE ZŁOTA wkracza—tany się wstrzymały :)

TUROŃ ZE ZŁOTA (obraz czwarty :)

*wicher w orzechu pustym gra
w oczy sypie grube krupy
ty coś schudł i ty coś utył
nie patrz—że na mnie spodełba*

*wedle zwyczaju tu-m się zwiódl
w te koła co tańczyć mogą
—którym krew przestygła w lód*

*dalejże niech kłapią śpiewy
w gębie złota jest dosytu
spać się nie chce—czas do świtu
płachtę drzeń na przyodziewy*

CHÓR KOLENDNIKÓW (przechodzi przez scenę, ze
śpiewem żalnym)

*plachta to jest zawsze święta
choć się widzi jakby całun
—z tego—co jasne—a ściemniało
brzask posepny bije w smętarz*

TUROŃ

*chylicie chorągiew ciemną
przed dzianym ze złota gżem*

czar w oczy rzucam zółkłym bzem

(Turoń rzuca na zebranych gałązkę bzu ; zebrani ulegają
odtąd czarowi *TURONIA* i poruszają się w takt
śpiewanki)

w koła za mną—w koła ze mną

*cieknie z ócz koralu sznurek ?
próchno w lesie—złoto w lesie
TURONIOWI kłaniajcie się
z wilczych dolów wio pod górę*

*worek żyta—wór pszenicy
w pojedynkę—w dwójkę—w rząd
z muzyką kolendowych świąt
tańczy szopka po próźnicy
(zebrani obracają się tanecznie)
(muzyka gra żalobnie)*

CHÓR ZA SCENĄ

*wiatr zbożem już nie będzie ciekł ?
gdy ziarno mrozi krwisty śnieg*

*gdy na wygnaniu w spiekłych wrotach
rośnie w poklaskach—dużo znaczy
w krokodyla skórze—syty patriota
z ekwipunkiem szmat tulaczych*

*kiedy wiatr zbożem będzie ciekł ?
gdy ziarno mrozi krwisty śnieg
i brat na brata czyha w bagnie
i wodę zdroju zatruć laknie
zgięty w kablak pośród szczwalni*

CHÓR I (muzyka żałobna trwa)

*we wnykach orły rozkrzyczane żalnie ?
z mroczeń—siniejących przez niedomknięte drzwi—
skry upalne na jaśnie izbę wychyliły
dom zatrzeszczał—dom zajęknął—pod progiem : ptak bez
sily*

*—burza w jastrzębich ślepiach śpi
—zastygłe krzyki—ogień—żary
—miedzami kołuje ktosik
nad posepnym ranem wcześniej*

(scena rzekła :
zebrani w mdłej szarości zimowego świtu
przecknięci z drętewicy—na słowa Turonia
w każdej głowie—przemarzniętej krwi dosytu
światła martwo mżą w przesłonach

świat dawny ciężka zaciera powieka
nić wspominków z wrzeczona pamięci ucieka

Turoń złote kopyta do góry podnosi
i ukazuje oczom szarym—
gromady snującej się we śnie ;

głosem w bruzdy—w krwawe grady
zagadka w zebranych pada :)

TUROŃ (przy podniesieniu złotych kopyt) (bez muzyki)
smola czy złoto ?

ZEBRANI

złoty zwierz ! to nasz bóg !
(wszystkie ruchy powtarzają za Turoniem)

TUROŃ (muzyka bardzo cicha)
język skielczał w sarni róg ?
żyłem jeszcze przed Golgotą !

CHÓR ZA SCENĄ (bez muzyki)
złoto ! złoto !
złoty zwierz ! mój i twój i borów bóg !

TUROŃ (muzyka żałobna—trwa aż do wejścia CHÓRU
KOSZYKARZY-DOSTOJNIKÓW)

monotonny miądliec trzepot
bije z łak—gdzie lnu snop suchy
śluchaj zasię zawieruchy
co kulą dokwita w niebo

a w błyskawicowych skrach
niech dzwon huczy w czoła z miedzi—
w których : trupi robak siedzi—
niech w złe widma padnie strach

skłońcie się gromady rysie
zebrane tu w wykpis—w śmiech
nadsluchujcie dobrze ech
aż w drzew czubach piorun śmi się

i w tych brzaskach—co je zdarła
garść przekupnia—garście karła :
z umarłego lata lzy
i z młodego lasu szczepek—

bo żądzą srebrników ślepi
w jarmark niosą nawet sny

(w piasach tanecznych, stylizowanych na góralskich
motywach “tańca zbójników”, wchodzi pochod
KOSZYKASZY-DOSTOJNIKÓW ; każdy z nich
idzie z przewieszonym przez lewą rękę dużym koszy-
kiem z wikliny)

STARSZY Z CHÓRU (niby dobosz, bije w symboliczny
bęben, umajony tęczą barw : piórami malowanej
papugi. Podpiera się laską. Bijący bęben słyhać
aż do wejścia CHÓRU WOJEWODÓW)

(muzyka góralska na melodię zbójnicką : “ w murowanej
piwnicy ”)

łupie w głowie—pluszcze w rzekach
pobekuje bęben w tęczy
czarna noc po mieczu ścieka
gliniany kurasek jęczy
(muzyka cichnie)

na zawiasach kracze brama
wiatr wyznaje smutku dramat

bez trwóg : że brata zżera wilk
byle się ostał wór tucznych chwil

*i kosz pełny—pełna czara :
aksamitny życia szmaragd*

*paw posepny w zbożu tańczy
idą igrce ministrańci*

*idą przez tundr durnych most
porzucili ptakom brzeg
szochrany czeszą włos
na zgliszczach ździebeł*

(muzyka góralska na melodię zbojnicką)

*noc otula wiotki łeb
pośród mgły obcych miast
wróble gderzą : słodki chleb
na dostojników senny zjazd*

(muzyka zatracą się)

*nam za nic treść żalobnych cnót :
że rośnie gdzieś bukiet słonych drzazg
że własny gród—to głodny bruk
skoro nas w jasło zgnal losu raz*

CHÓR ZA SCENĄ

*w ariach skargi—w smutku sznurach
pod brzozą krzywdy dom brzożowy
zdzwania zle echa na rozmowy
pieje kolbami czarny kogut—
w noc chleba gorzkiego—w noc niepogód
Rzeczpospolitej szumi welon
w trawach splakanych nad Wisłą*

CHÓR KOSZYKARZY

u dróg snop pełny trysnął iskrą

CHÓR ZA SCENĄ

*jakoż—skąd dzwony w las wwiął—któżby—
w koła skumane kąkołem
w stypę za garncarzową rolę
na wodzie za kołem koło mija
grzeją się w słońcu złote żmije
niedowidząc próchna wróżby
ten zapiekły w szlochu lazur
wokół tępa gluchość glazu
przez-że strzępy w rękę bierzesz
zabocianiasz się w krwi świeżej ?*

(muzyka góralska nu melodię zbójnicką)

*tańcz tulaczy tan bez miary
aż się skuli dom prastary
aż w bańkę dojrzeje kolorową
w świt zachmurzony smutnym krowom*

(muzyka cichnie)

*—co z polskich pól zwierzęcym żalem patrzą
dach i dom—piszczele nakrzyż
i te kłody coraz dzikszsze
—drewniane kolisko w wicherze*

CHÓR KOSZYKARZY

*niech trwa tan w atlasowym nerwie
w ariach skargi—w szarych sznurach*

CHÓR ZA SCENĄ

diademów kapryśnych nikt nie zerwie ?

CHÓR KOSZYKARZY

hurra—hurra—hurra

(bęben milknie. W tej samej chwili słycać muzykę ludową na melodię "krakowiaka". W takt muzyki

wbiega tanecznie na scenę widmowy balet : CHÓR
KURSU WOJEWODÓW okrąża zebranych ze
śpiewem—przytupując raz po raz :)

CHÓR WOJEWODÓW

(senna muzyka ludowa na melodię “krakowiaka”—za
sceną)

rada w lesie—w wodzie siano—kogo w dworek ?
drzewom zdarto do krwi korę
w rozkaz : kusić—dusić—ziścić
w koło kmotrów od korzyści
niech się zmrugną specjaliści

dana dana dana
na kursach rozdana

gra po zamkach dla pozorów marsylianka
nominacji już przy klamkach
boć dom zawczas nie odróżni :
pod baldachim wblyszną próżni
w misternej wykuci kuźni

kumotr kumę kuma
w wojewodów tuman

(wizja zatracą się :
w równych zwartych kołach—w szybkich tanach
wytęcza się ze sceny
wojewodów gmina rozśpiewana)

CHÓR ZA SCENĄ (bez muzyki)

deszcz zacina—mrok zapada
obrysy—w czwartym wymiarze
sypie się sól w klepsydry zegarze
w chmurach szerniastych drzew gromada
skośny głos uderza w granie

kogo złasić—kogo stłuszczyć
złocistsze w arkadach chusty
aromaty i upusty
niże w sadybach sprzed granic

kto w trop wola spoza wrzeczadz :
—mróz pociskiem w oko dybie
—oko w kwiatach mrze na szybie
—skurczone krople gromnic niecząc

TUROŃ (muzyka żałobna aż do końca)

wiem-ci ja : że tu straszy
że tam domem tym zatrzęsło
że wóz pełny wiedzie ktoś
że wóz ugrząsł już po oś

że każdy z was pituje sprzesło
—by je na własne wziąć poddasze
robak w serca ścianie żłobi
ktoś szarpie w strzepy szczelny płaszcz—
na śmierć—w płomień—sakwy taszcz
(zebrani padają—drżąc—na twarz)
(Turoń znika)

CHÓR ZA SCENĄ

miserere mei—miserere nobis
(żałobnie gra muzyka)

Kurtyna spada

EPILOG

CHÓR KOLENDNIKÓW

*nim słońce z wiśniowej kotary
wstanie i schyli się nisko jak ła
zmów pacierz dziecino—za mary :
za serca z koralu i szkła*

*i za tych zosobna braci chrzestnych
—co ptakom zmęczonym w słotną porę
—skrzydła dzióbią toporem
do Ducha Świętego westchnij*

*—by złych—spróchniałych i hardych oświecił
—co zgola z żył krwawy piją brzask
nadbiega poprawy sposobny czas
módlmy się dzieci - - -*

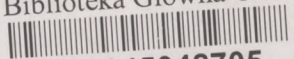

PRINTED IN GREAT BRITAIN BY
OLIVER AND BOYD LTD.
EDINBURGH

40v

Biblioteka Główna UMK

300045048705

Arch. Emigracji

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

1031455

Biblioteka Główna UMK

300045048705

Arch. Emigracji

Biblioteka
Główna
UMK Toruń

1031455

Biblioteka Główna UMK

300045048705

